

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060303

SLUTLIGT BESLUT
2025-02-25
Stockholm

Mål nr
ÖM 8019-23

Sid 1 (4)

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Vänersborgs tingsrätts, mark- och miljödomstolen, slutliga beslut 2023-05-31 i mål nr M 3462-22, se bilaga A

PARTER

Klagande

F.J.

Ombud: Advokat V.F.
Advokatbolaget sjutton34 Karlstad AB

Motparter

1. Länsstyrelsen i Hallands län

2. Halmstads kommun

SAKEN

Avvisad ansökan om omprövning för moderna miljövillkor i Slissån, Suseån vid Gräsås vattenkraftverk på fastigheten X i Halmstads kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS BESLUT

Mark- och miljööverdomstolen undanröjer mark- och miljödomstolens beslut, punkterna 1 och 2, och återförvisar målet till mark- och miljödomstolen för fortsatt behandling.

Dok.Id 2108975

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.avd6@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00–16:30

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

F.J. har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva mark- och miljödomstolens beslut att avvisa bolagets ansökan om omprövning för moderna miljövillkor avseende Gräsås vattenkraftverk och återförvisa målet till mark- och miljödomstolen för fortsatt handläggning. Han har till stöd för talan gjort gällande att verksamheten vid Gräsås vattenkraftverk bedrivs med stöd av en rättighet grundad i urminnes hävd och utvecklat skälen för detta i allt väsentligt på samma sätt som i mark- och miljödomstolen. Utöver vad han hänvisat till tidigare har han här gett in bland annat en utredning av frågan om urminnes hävd, laga skifteshandlingar och lagfartsprotokoll.

Länsstyrelsen i Hallands län har medgett yrkandet om ändring och har anfört följande. Det är tveksamt om det finns ett tillstånd för verksamheten som kan omprövas. Det är dock inte uppenbart att tillstånd saknas och målet bör därför återförvisas till mark- och miljödomstolen för prövning i sak.

Halmstads kommun har beretts tillfälle att yttra sig men inte hörts av.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS SKÄL

Mark- och miljödomstolen har avvisat F.J:s. ansökan om omprövning för moderna miljövillkor avseende Gräsås vattenkraftverk. Domstolen har sammanfattningsvis bedömt att F.J. inte har visat att anläggningen och verksamheten vid vattenkraftverket i dess nuvarande utformning bedrivs med stöd av urminnes hävd. Med anledning av detta har domstolen kommit fram till att varken ansökan om omprövning eller det alternativa yrkandet om tillstånd kan tas upp till prövning och därför avvisat ansökan.

Mark- och miljööverdomstolen har i tre slutliga beslut den 21 mars 2024 i mål nr ÖM 13530-22, ÖM 13531-22 och ÖM 637-23 gjort vissa uttalanden av betydelse för mål om omprövning av vattenverksamhet för moderna miljövillkor. I besluten anförde Mark- och miljööverdomstolen att det inte torde finnas något hinder mot att frågan om

det finns ett tillstånd eller en äldre rättighet som kan uppdateras med moderna miljövillkor prövas som en fråga om processförutsättning, dvs. i den ordning som gäller för rättegångshinder. Mark- och miljööverdomstolen lade emellertid till att prövningen i sådant fall ska göras med utgångspunkt i vad sökanden har påstått om den omständighet som åberopas till grund för behörigheten att få sin sak prövad. Detta innebär att domstolen ska godta påståendet, om det inte är uppenbart att det inte kan leda till bifall.

I likhet med i de tre nämnda besluten har mark- och miljödomstolen i detta fall prövat frågan om sökandena har en äldre rättighet som en processförutsättning. Mark- och miljööverdomstolen finner inte anledning att frånga utgångspunkterna i de tidigare besluten. Vad sökandena påstått om de omständigheter som åberopas till stöd för domstolens behörighet ska alltså godtas, om det inte är uppenbart att vad som påståtts inte kan leda till bifall.

F.J. har gjort gällande att vattenverksamheten vid Gräsås vattenkraftverk bedrivs med stöd av urminnes hävd och således i enlighet med en sådan särskild rättighet att förfoga över vatten som avses i 5 a § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken. Han har bland annat hänvisat till att vattenkraften nyttiggjorts på platsen sedan 1700-talet, inledningsvis för kvarn och senare för elproduktion. Han har gett in viss ytterligare utredning.

Mot denna bakgrund är det inte uppenbart att det inte är fråga om en sådan rättighet som kan ligga till grund för en omprövning för moderna miljövillkor (jfr Högsta domstolens dom den 5 december 2024 i mål nr T 385-23, punkten 12). Mark- och miljödomstolen borde därmed inte ha avvisat yrkandet på den grunden utan domstolen borde ha tagit ställning till frågan som en del av prövningen i sak.

Mark- och miljödomstolens beslut ska därför undanröjas och målet återförvisas till mark- och miljödomstolen för fortsatt behandling.

Vid denna utgång ska även beslutet avseende prövningsavgift undanröjas för avgörande senare.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast den 2025-03-25

I avgörandet har deltagit hovrättslagmannen Claes-Göran Sundberg samt hovrättsråden Mikael Hagelroth, Caroline Hedvall Klostermark, referent, och Li Brismo.

Föredragande har varit Susanne Schultzberg.

PARTER

Sökande

1. F.J.

Ombud: Advokat V.F.
Advokatbolaget sjutton34 Karlstad AB

Ombud: Advokat D.L.
Advokatbolaget sjutton34 Karlstad AB

2. P.D.A.J.

Ombud: F.J.

SAKEN

Ansökan om omprövning för moderna miljövillkor i Slissån, Suseån vid Gräsås vattenkraftverk på fastigheten X i Halmstads kommun (prövningsgrupp Suseån 102_1); nu fråga om avvisning.

SLUTLIGT BESLUT

1. Mark- och miljödomstolen avvisar ansökan om omprövning för moderna villkor avseende Gräsås kraftverk i Slissån, (Suseåns prövningsgrupp) på fastigheten X i Halmstad kommun.
2. Prövningsavgiften fastställs till 5 020 kr. Avgiften är betald.

BAKGRUND

F.J. har den 1 september 2022 inkommit med en ansökan om moderna miljövillkor för Gräsås kraftverk, belägen på fastigheten X i Halmstad kommun.

Mark- och miljödomstolen har skickat ansökan på remiss till Havs- och vattenmyndigheten, Kammarkollegiet, Länsstyrelsen i Hallands län samt Miljönämnden i Halmstad kommun för att de ska få möjlighet att lämna synpunkter gällande eventuella kompletteringsbehov. Länsstyrelsen samt miljönämnden har återkommit med yttranden.

Länsstyrelsen har identifierat och framfört behov av kompletteringar av ansökan. Mark- och miljödomstolen har därefter givit sökande möjlighet att komplettera ansökan i enlighet med länsstyrelsens önskemål. Samtidigt förelades sökande att svara på ett antal frågor gällande förtydligande av prövningens avgränsning.

YRKANDEN M.M.

Sökanden yrkar att mark- och miljödomstolen i första hand, med beaktande av bestämmelserna i 5 a § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken samt 11 kap. 6 §, 11 kap. 27 § samt 24 kap. 10 § miljöbalken, fastställer moderna miljövillkor för den vattenverksamhet som Sökanden med av äldre rättighet bedriver på fastigheten, X, i Halmstads kommun.

I den händelse att Mark- och miljödomstolen, helt eller delvis, inte kan bifalla eller pröva Sökandens ansökan om omprövning i enlighet med ovan angivet förstahandsyrkande yrkar Sökanden i andra hand att mark- och miljödomstolen

1. Ger tillstånd till att på fastigheterna X, Halmstads kommun, få bibehålla befintlig vattenkraftsanläggning bestående av samtliga anläggningsdelar. Dessa består av:

- a. En mindre ovalformad regleringsdamm med en diameter på ca 60 m som längst och 30 m som smalast. Dammvallen på regleringsdammen är belägen på nivå + 66,95 m
 - b. Ett skibord med bredden 1,3 m och på nivå 66,50 m.
 - c. En ca 50 m lång intagstub huvudsakligen förlagd under mark
 - d. En kraftverksbyggnad innehållande en francisturbine med en slukförmåga om ca 0,6 m³/s. Vattennivån vid turbinen är på nivå ca + 59,0 m.
2. Få förändra vattnets djup och läge som bestäms av anläggningens utformning och nyttjande och som utgörs av föreslagna åtgärder vid kraftverket.
 3. Bedriva vattenverksamhet vid kraftverksanläggningen för att via angiven turbin utvinna kraft för produktion av vattenkraftsel.
 4. Genom befintliga och tillkommande anordningar avleda vatten om maximalt den tillåtna slukförmågan d.v.s. 0,6 m³/s.
 5. Godkänner den till ansökan fogade miljökonsekvensbeskrivningen (MKB) i enlighet med 6 kap. 35 § miljöbalken.

Den prövning som avses med yrkandet i andra hand omfattar, förutom i förstahandsyrkandet angivna delar av miljöbalken, även 16 kap. 2 b § miljöbalken.

Som en följd av yrkandena i första och andra hand yrkar även Sökanden att mark- och miljödomstolen;

1. Fastställer arbetstiden, jämlikt 22 kap. 25 § andra stycket miljöbalken, för att genomföra ansökta åtgärder till tre år.
2. Att tiden, jämlikt 22 kap. 25 § punkten 14 Miljöbalken, för oförutsedd skada ska framställas senast fem år efter arbetstidens utgång.
3. Bestämmer prövningsavgiften till 5 020 kr. (5 000 kr + 0,01*20 000 KWh).
4. Fastställer att rätten att till tillgodogörande av vattenkraften vid Gräsås vattenkraftverk fortsättningsvis och för framtiden ska vara förenad med X, Halmstads kommun, såsom strömfallsfastighet.

5. Fastställer dämningssgräns till + 66,7 m och sänkningsgräns till + 65,5 m.
6. Bestämmer att ansökan om översyn av villkoren och andra bestämmelser i enlighet med 22 kap. 29 § ska lämnas in till mark- och miljödomstolen senast 40 år efter att dom i nu aktuell ansökan har vunnit laga kraft.
7. Fastställer att befintlig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel får bedrivas till dess nu aktuell prövning är klar d.v.s. till dess dom vunnit laga kraft. Därefter ska gälla de villkor som omfattas av kommande dom avseende nu aktuell ansökan.

SKÄL FÖR BESLUT

Tillämpliga bestämmelser

Sedan den 1 januari 2019 gäller nya regler för elkraftproducerande vattenverksamheter. I 11 kap. 27 § första stycket miljöbalken anges följande.

Den som bedriver en tillståndspliktig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel ska se till att verksamheten har moderna miljövillkor. Med detta avses att tillståndets villkor eller bestämmelser till skydd för människors hälsa och miljön har bestämts enligt denna balk genom en dom eller i ett beslut som inte är äldre än fyrtio år. Om det i tillståndet för verksamheten har bestämts en annan tid för översyn av miljövillkoren, ska dock den tiden gälla.

Av 5 a § lag om införande av miljöbalken (1998:811) framgår nedanstående.

En verksamhet som bedrivs i enlighet med en urminnes hävd, ett privilegiebrev eller en annan sådan särskild rättighet att förfoga över vatten som avses i 2 kap. 41 § vattenlagen (1918:523) ska anses bedrivas med stöd av en rättighet som har tillkommit enligt motsvarande bestämmelser i miljöbalken eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av miljöbalken, om det inte följer något annat av denna lag eller av föreskrifterna.

Mark- och miljödomstolens bedömning

En elkraftproducerande vattenverksamhet kan inte omprövas för moderna miljövillkor om inte förutsättningarna för omprövning föreligger. Det innebär att det måste finnas ett tillstånd att ompröva, antingen ett beslut om tillstånd eller en sådan rättighet som beskrivs i 5 a § lag om införande av miljöbalken. Sökanden har gjort gällande att

tillstånd för anläggningarna och verksamheten vid Gräsås kraftverk föreligger på grund av urminnes hävd och att omprövningen ska ske med utgångspunkt i det.

I enlighet med praxis och förarbeten ska en verksamhet, för att omfattas av urminnes hävd, ha funnits sedan 1882 och ha varit väsentligen oförändrad sedan dess, se bl.a. Mark- och miljööverdomstolens dom den 23 juni 2020 mål M 1328-19. Det innebär, enligt domstolens mening, att anläggningens utformning, funktion samt dess inverkan på vattenförhållandena inte ska ha ändrats i något betydande avseende. Det är verksamhetsutövaren som har bevisbördan för att dessa förutsättningar föreligger (se prop. 2017/18:243 s. 103, 110 och 236).

Vidare är det även så att urminnes hävd är att jämställa med tillstånd endast i de frågor som kan anses ha prövats. Rättskraft råder därför endast beträffande de frågor som kan visas vara tillåtna i förhållande till hur anläggningen är konstruerad och verksamheten har bedrivits (prop. 2017/18:243 s. 103, 110 och 236).

Sökande har uppgivit att urminnes hävd föreligger för Gräsås kraftverk. Av de handlingar som sökande lämnat in kan domstolen utläsa att vattenkraften nyttiggjorts på platsen sedan i alla fall 1700-talet, initialt som kvarn och sedan 1918 även för elproduktion. I ansökan uppges vidare att äldre tiders anläggning förändrats; ”*någon gång, i mera modern tid men ändå så pass långt tid tillbaka att det är oklart, har anläggningen ändrats. Den byggnad där det tidigare fanns kvarn och kraftverk har slutat att användas för kraftproduktion och i stället har en ny byggnad för detta ändamål anlagts längre nedanför det gamla kraftverket. Vatten leds idag via en mindre kulvert och tillhörande tub från dammen till det nya kraftverket. Grunden för denna ändring är oklar liksom hur ändringen förhåller sig till äldre tiders tillstånd/rättighet.*”. Sökande skriver vidare ”*Sökande gör, med bakgrund av vad som kan iakttas på platsen, bedömningen att det är troligt att åtgärderna är vidtagna någon gång mellan 1960-talet och 1980-talet.*”. Utöver oklarheterna gällande de beskrivna förändringarna saknas uppgifter kring de i verksamheten ingående anordningarnas läge, utformning och funktion över tid. Sökande har endast presenterat

en generalstabskarta från 1898 där det finns en kvarnsymbol på platsen för dagens verksamhet. Denna karta återger dock inte någon dämd vattenspegel. Så vitt framgår av utredningen har inte heller under senare tid någon vattenspegel dokumenterats på platsen. Att dämningen som sker idag skulle omfattas av urminnes hävd är därför inte visat. Det är inte heller visat att den äldre verksamheten i allt väsentligt överensstämmer med den som nu bedrivs på platsen, varken med avseende på omfattning (när och hur stora delar av året som verksamheten bedrivits), hur mycket vatten som avletts respektive spillts vid respektive driftsätt samt vilken påverkan på den långsgående konnektiviteten de olika driftsätten har haft på faunan. Som med de flesta kvarnanläggningar finns det, i brist på skriftliga källor, dessutom anledning att anta att verksamheten inte bedrivits lika kontinuerligt som dagens elproduktion. Detta eftersom malning vanligtvis skett i säsong och då kundunderlag funnits medan behovet av el är kontinuerligt pågående. Med hänvisning till de beskrivna omständigheterna anser domstolen att sökande inte har visat att urminnes hävd föreligger på sådant sätt att omprövning för moderna miljövillkor för Gräsås kraftverk kan genomföras.

Sökande har i andrahand yrkat att domstolen, om det bedöms behövas, ska komplettera omprövningen enligt förstahandsyrkandet med en prövning gällande ändringstillstånd enligt 16 kap. 2 b § miljöbalken. I paragrafen anges:

2 b § Vid ändring av en sådan vattenverksamhet som avses i 11 kap. 6 § får tillståndet begränsas till att enbart avse ändringen (ändringstillstånd), om

- 1. verksamheten omfattas av en sådan nationell plan som avses i 11 kap. 28 § och den prövning av verksamheten som ska ske enligt planen inte har påbörjats, eller*
- 2. det annars är lämpligt.*

Domstolen har förelagt sökande att ytterligare förtydliga utformningen av andrahandsyrkandet samt beskriva hur det genomförda samrådets omfattning relaterar till ett eventuellt behov av en regelrätt tillståndsprövning av hela verksamheten.

Sökande har som svar på domstolens föreläggande vidhållit att andrahandsyrkandet ska anses omfatta en omprövning i de delar som kan omprövas och i övrigt ett yrkande om ändring av befintlig tillståndsgiven verksamheten. Det har vidare förtydligats att andrahandsyrkandet inte ska anses omfatta en komplett nyprövning.

Med hänvisning till att även andrahandsyrkandet innehåller inslag av omprövning samt att domstolen bedömer att 16 kap. 2 b § miljöbalken, i likhet med en omprövning, kräver att det finns ett ursprungligt tillstånd att komplettera och därför inte är tillämplig i målet, anser domstolen att inte heller andrahandsyrkandet går att pröva. Ytterligare stöd för denna bedömning ger det faktum att det samråd som föregått ansökan begränsats till att omfatta de *”delar av dagens anläggning som kan ha ändrats i mera modern tid”* utan att det specificerats vilka delar det handlar om. Med en sådan otydlig avgränsning kan ifrågasättas om samrådsförfarandet alls kan ligga till grund för någon prövning.

Sammanfattningsvis anser domstolen att inget av de i ansökan förekommande yrkandena kan prövas. Ansökan ska därför avvisas.

Sökande för i handlingarna ett resonemang som beskriver hur vattenrätten genom tiderna givit utrymme för den som har rådighet över vattnet, att utan föregående tillståndsprövning, nyttja vattenkraften samt att de anläggningar som uppförts på sådana premisser är lagligen tillkomna. Domstolen poängterar därför att det faktum att ansökan om omprövning för moderna miljövillkor avvisas inte innebär något ställningstagande huruvida aktuella anläggningar har uppförts med eller utan lagstöd. Det domstolen avgjort är endast att verksamhetsutövaren inte kunnat visa att det finns ett tillstånd eller en därmed ställd rättighet till verksamheten som bedrivs på platsen idag och att det på det underlag som föreligger i målet inte finns några förutsättningar för en omprövning.

Det finns inte skäl att ändra den beslutade ansökningsavgiften, som är betald.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD- 11)

Överklagande senast den 21 juni 2023.

Vibeke Sylten

Susanne Nordström

I domstolens avgörande har deltagit chefsrådmannen Vibeke Sylten, ordförande, och tekniska rådet Susanne Nordström.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningsstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rätts-tillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i Mark- och miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress, e-postadress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se